

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.98

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ ДО ВИКОНАННЯ ПОСТАВЛЕНИХ ЗАВДАНЬ

**Т. В. БАРАБАШ,
Н. В. ВОЛИНЕЦЬ**

Готовність до діяльності в екстремальних ситуаціях є однією з найважливіших умов забезпечення особистої безпеки кожної людини і суспільства в цілому. В умовах сьогодення ця проблема стає найактуальнішою у зв'язку з проведенням антитерористичної операції (АТО) на сході України. Тенденція збільшення кількості різних загроз обумовлює необхідність формування у особового складу Збройних сил України (ЗСУ) навичок безпечної поведінки та психологічної готовності до дій з метою виконання поставлених завдань. Важливим чинником психологічної підготовки є підготовка до невідповідності того, чому навчали особовий склад під час служби в лавах Збройних Сил України, та тому, з чим зустрінуться вони на території бойових дій. Військовослужбовець повинен бути психологічно готовим та емоційностійким до дій у бою, у складних і небезпечних умовах, в обстановці, яка різко змінюється, під час тривалої нервово-психологічної напруги, подолання труднощів, пов'язаних із виконанням військового обов'язку.

Психологічну готовність військовослужбовців до здійснення службової діяльності науковці розглядають як готовність до діяльності, тимчасову готовність і працездатність, пильність, мобілізаційну готовність та оптимальний робочий стан у межах функціонального підходу (Н. Алаторцева, М. Дьяченко, Є. Ільїн, Л. Кандибович, В. Ковальов, М. Левітов, Л. Нерсесян, В. Пономаренко, В. Пушкін,); як стан індивідуальної готовності до діяльності у межах особистісного підходу (А. Авдєєва, Я. Коломинський, О. Михайлова, О. Шепілова); готовність як цілісний прояв усіх аспектів особистості в межах особистісно-діяльнісного підходу (А. Деркач, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн) [1; 4 – 7].

Метою статті є висвітлення результатів емпіричного дослідження особливостей психологічної готовності військовослужбовців ЗСУ до виконання поставлених завдань.

З метою виявлення особливостей психологічної готовності військовослужбовців ЗСУ до виконання поставлених завдань було проведено психодіагностичне дослідження за стандартизованими методиками, а також здійснено кореляційний аналіз складових компонентів психологічної готовності за допомогою пакета прикладних програм SPSS версія 17.0. У психодіагностичному дослідженні було використано такі психодіагностичні методики: методика визначення динаміки структури мотивів трудової діяльності, шкала тривожності Тейлора в адаптації М. Пейсахова, методика визначення індивідуальних копінг-стратегій Е. Хайма, методика визначення контролю за дією Ю. Кулі, методика визначення стресостійкості і соціальної адаптації Холмса і Раге, методика дослідження вольової організації особистості та методика оцінки морально-психологічного стану особового складу [2; 3]. В емпіричному дослідженні взяли участь 36 військовослужбовців ЗСУ, з них: 21 (58,3 %) особа – військовослужбовці-солдати строкової служби, 10 (27,8 %) осіб – військовослужбовці-контрактники та 5 (13,9 %) осіб – офіцери-учасники АТО в/ч А3013.

За методикою визначення динаміки структури мотивів трудової діяльності виявлено високий рівень загальної задоволеності службою у 11,1 % осіб. Усі військовослужбовці є контрактниками і їх повністю влаштовують престижність та значущість служби, вид та організація службової діяльності, санітарно-гігієнічні умови, рівень матеріально-технічного забезпечення, відношення керівництва до служби і відпочинку, взаємовідносини з колегами та рівень задоволеності потреб у спілкуванні і колективній

© Т. В. БАРАБАШ
© Н. В. ВОЛИНЕЦЬ

© Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», №12/2016

діяльності. У 80,6 % осіб виявлено середній рівень загальної задоволеності службою, з них: 100% – це офіцери-учасники АТО та 85,7 % – солдати строкової служби. У цій групі військовослужбовців виявлено недостатній рівень задоволення санітарно-гігієнічними умовами та рівнем матеріального забезпечення. Низький рівень загальної задоволеності службою виявлено у 8,3 % військовослужбовців, усі є солдатами строкової служби. Зазначені військовослужбовці швидше незадоволені престижністю служби, організацією служби, санітарно-гігієнічними умовами та рівнем матеріального забезпечення.

За методикою дослідження вольової організації особистості виявлено високий рівень вольової організації особистості у 22,2 % осіб, з них: 40,0 % офіцерів-учасників АТО, 30,0% військовослужбовців-контрактників та 14,3 % солдатів строкової служби. Високий рівень вольової організації особистості зазначених військовослужбовців свідчить про наявність у них здібностей відносно достатнього ступеня усвідомленості й почуття реальності визначати для себе цілі, шляхи і способи її досягнення. У 77,8 % осіб виявлено достатній рівень вольової організації, з них: 60,0 % офіцерів-учасників АТО, 70,0 % військовослужбовців-контрактників та 85,7 % солдатів строкової служби, що свідчить про достатній для здійснення бойових завдань рівень розвитку вольових якостей особистості. Низький рівень вольової організації особистості серед досліджуваних військовослужбовців не виявлено, що характеризується позитивно. Необхідно зазначити, що оцінюючи показник недостовірності відповідей досліджуваних виявлено 5,6 % осіб, які дали недостовірні відповіді на запитання методики. Проте, оскільки рівень достовірності $p=0,056$, що є меншим за критичний ($p<0,1$), то результати тестування можна вважати достовірними.

Загальний рівень вольової організації особистості досліджуваних військовослужбовців має таку компонентну насиченість:

1) високий рівень ціннісно-сислової організації особистості виявлено у 25,0 % осіб, з них: 20,0 % офіцерів-учасників АТО, 50,0 % військовослужбовців-контрактників та 14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби; достатній рівень виявлено у 52,8 % осіб, з них: 80,0 % офіцерів-учасників АТО, 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 61,9 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується позитивно і показує виражену на відповідних рівнях здатність підпорядковувати власну поведінку стійким життєвим цілям та інтересам, наявність ясних і зрозумілих уявлень про власне покликання і подальші плани на майбутнє. Низький рівень зазначеного показника виявлено у 22,2 % осіб від загальної їхньої кількості, групу яких складають 23,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується негативно і свідчить про недостатній для виконання поставлених бойових завдань рівень підпорядковувати власну поведінку стійким життєвим цілям та інтересам;

2) високий рівень організації діяльності виявлено у 19,4 % осіб від загальної їхньої кількості, групу яких складають 33,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби; середній рівень організації діяльності виявлено у 80,6 % осіб, з них: 100,0 % офіцерів-учасників АТО, 100,0 % військовослужбовців-контрактників та 66,7 % військовослужбовців-солдатів строкової служби; достатній рівень виявлено у 52,8 % осіб, з них: 80,0 % офіцерів-учасників АТО, 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 61,9 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується позитивно і показує виражену на відповідних рівнях здатність вибудувати реальні плани на майбутнє і планомірно, послідовно і організовано йти до визначеної мети. Високий та низький рівні зазначеного показника в досліджуваних групах не виявлено;

3) високий рівень рішучості виявлено у 36,1 % осіб, з них: 40,0 % офіцерів-учасників АТО, 60,0 % військовослужбовців-контрактників та 23,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби; достатній рівень виявлено у 61,1 % осіб, з них: 60,0 % офіцерів-учасників АТО, 40,0 % військовослужбовців-контрактників та 71,4 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується позитивно і показує виражені на відповідних рівнях тенденції своєчасно приймати обґрунтовані та стійкі рішення і без зайвих затримок переходити до їх виконання. Низький рівень зазначеного показника виявлено у 2,8 % осіб від загальної їхньої кількості, групу яких складають 4,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується негативно і свідчить про неспроможність цих військовослужбовців приймати обґрунтовані та стійкі рішення та здійснювати їх виконання;

4) високий рівень наполегливості виявлено у 63,9 % осіб, з них: 60,0 % офіцерів-учасників АТО, 30,0 % військовослужбовців-контрактників та 57,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби; достатній рівень виявлено у 27,8 % осіб, з них: 40,0 % офіцерів-учасників АТО, 50,0 % військовослужбовців-контрактників та 38,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується позитивно і показує у відповідних підгрупах військовослужбовців виражену та помірну тенденції доводити до кінця прийняті рішення, досягати поставленої мети, долаючи будь-які перешкоди та труднощі на шляху до неї. Низький рівень зазначеного показника виявлено у 8,3 % осіб від загальної їхньої кількості, групу яких складають 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 4,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується негативно і свідчить про неспроможність цих військовослужбовців доводити до кінця прийняті рішення, досягати поставленої мети;

5) високий рівень самоконтролю виявлено у 50,0 % осіб, з них: 60,0 % офіцерів-учасників АТО, 30,0 % військовослужбовців-контрактників та 33,3 % військовослужбовців-солдатів строкової

служби; достатній рівень виявлено у 38,7 % осіб, з них: 40,0 % офіцерів-учасників АТО, 40,0 % військовослужбовців-контрактників та 47,6 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується позитивно і показує у відповідних підгрупах військовослужбовців виражену та помірну виражену здатність довільно контролювати емоційні реакції і стани, зберігати холоднокровність навіть в складних і важких обставинах. Низький рівень зазначеного показника виявлено у 11,1 % осіб від загальної їхньої кількості, групу яких складають 30,0 % військовослужбовців-контрактників та 19,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується негативно і свідчить про недостатньо розвинену здатність довільно контролювати емоційні реакції і стани, зберігати холоднокровність в екстремальних ситуаціях;

б) високий рівень самостійності виявлено у 16,7 % осіб, з них: 40,0 % офіцерів-учасників АТО, 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 9,5 % військовослужбовців-солдатів строкової служби; достатній рівень виявлено у 72,2 % осіб, з них: 60,0 % офіцерів-учасників АТО, 70,0 % військовослужбовців-контрактників та 76,2 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується позитивно і показує у відповідних підгрупах військовослужбовців виражену та помірну виражену автономність в організації власної активності, здатність самостійно планувати діяльність і поведінку, організувати роботу по досягненню висунутої мети, контролювати хід її виконання, аналізувати і оцінювати як проміжні, так і кінцеві результати діяльності. Низький рівень зазначеного показника виявлено у 11,1 % осіб від загальної їхньої кількості, групу яких складають 10,0 % військовослужбовців-контрактників та 14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, що характеризується негативно і свідчить про недостатньо розвинену їхню автономність.

За шкалою тривожності Тейлора в адаптації М. Пейсахова виявлено низький рівень тривожності у 69,4 % осіб, з них: 100,0 % офіцерів-учасників АТО, 80,0 % військовослужбовців-контрактників та 57,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби; рівень нижче середнього виявлено у 13,9 % осіб, з них: 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби, середній рівень виявлено у 8,3 % осіб (14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), що характеризується позитивно. Рівень тривожності вище середнього виявлено у 2,8 % осіб (4,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), високий – у 5,6 % осіб (9,5 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), що характеризується негативно, оскільки зазначені військовослужбовці знаходяться на мирній території виконують професійні завдання не в екстремальних умовах. Необхідно зазначити, що загалом тривожність військовослужбовців має свою специфіку, оскільки пов'язана з підвищеною небезпекою, фізичними та психологічними перевантаженнями, з фруструючими факторами, високою напруженістю та інтенсивністю підготовки до здійснення професійної діяльності в умовах бойових дій, необхідністю оволодіння бойовою технікою і зброєю, підготовкою до діяльності, що несе в собі реальну загрозу для життя, тому особи, у яких виявлено високі рівні тривожності, могли знаходитися під впливом вищезазначених чинників.

За методикою визначення індивідуальних копінг-стратегій Е. Хайма: виявлено такі когнітивні копінг-стратегії: а) неадаптивні (непродуктивні) варіанти як пасивні форми поведінки з відмовою від подолання труднощів через невіру в свої сили та інтелектуальні ресурси, придушенням почуттів та емоцій з умисною недооцінкою неприємностей, які не усувають стресовий стан, а сприяють його посиленню: „смирненність” – у 19,4 % осіб (30,0 % військовослужбовців-контрактників та 19,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби); „ігнорування” – у 5,6 % осіб (9,5 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), „дисиміляція” – у 22,2 % осіб (60,0 % офіцерів-учасників АТО, 10,0 % військовослужбовців-контрактників та 19,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби); б) адаптивні (продуктивні) варіанти копінг-поведінки, які що дозволяють знайти найкращий вихід із складної ситуації: „збереження самовладання” – у 22,2 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 30,0 % військовослужбовців-контрактників та 19,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) як форми поведінки, спрямованої на аналіз проблем і можливих шляхів виходу із них, підвищення самооцінки і самоконтролю, більш глибоке усвідомлення власної цінності як особистості, наявність віри у власні ресурси в подоланні важких ситуацій, „проблемний аналіз” – у 5,6 % осіб (10,0 % військовослужбовців-контрактників та 4,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), як форми поведінки, спрямованої на аналіз проблем і можливих шляхів виходу з них, „встановлення власної цінності” – у 2,8 % осіб (4,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) як підвищення самооцінки і самоконтролю, більш глибоке усвідомлення власної цінності як особистості, наявність віри у власні ресурси в подоланні важких ситуацій; в) відносно адаптивні варіанти копінг-поведінки, які допомагають у деяких ситуаціях, наприклад не дуже значущих, або при невеликому стресі: „відносність” – у 2,8 % осіб (10,0 % військовослужбовців-контрактників) як форми поведінки, спрямованої на оцінку труднощів у порівнянні з іншими, „релігійність” – у 11,1 % осіб (10,0 % військовослужбовців-контрактників та 14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) як форми поведінки, спрямованої на надання релігійного сенсу при зіткненні зі складними проблемами, „надання сенсу” – у 8,3 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО та 9,5 % військовослужбовців-солдатів

строкової служби) як форми поведінки, спрямованої на надання особливого сенсу при зіткненні з складними проблемами та набуття самовдосконалення. Когнітивна копінг-стратегія „розгубленість” у досліджуваній групі військовослужбовців не виявлено.

У військовослужбовців ЗСУ виявлено такі емоційні копінг-стратегії: а) неадаптивні варіанти: „емоційна розрядка” – у 2,8 % осіб (4,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) як варіант поведінки, що супроводжується криком, плачем тощо, „придушення емоцій” – у 16,7 % осіб (30,0 % військовослужбовців-контрактників та 14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) як варіант поведінки, який характеризується пригніченим емоційним станом; б) відносно адаптивний варіант: „пасивна кооперація” – у 11,1 % осіб (10,0 % військовослужбовців-контрактників та 14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) як варіант поведінки, спрямованої або на зняття напруги, пов'язаної з проблемами, емоційним відреагуванням або на передачу відповідальності за розв'язання труднощів іншим особам; в) адаптивний (продуктивний) варіант копінг-поведінки: „оптимізм” – у 69,4 % осіб (100,0 % офіцерів-учасників АТО, 60,0 % військовослужбовців-контрактників та 66,7 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) як емоційний стан з упевненістю в наявності виходу з будь-якої, навіть найскладнішої ситуації. Емоційні копінг-стратегії: „протест”, „покірність”, „самозвинувачення” та „агресивність” у досліджуваній групі військовослужбовців не виявлено.

У військовослужбовців ЗСУ виявлено такі поведінкові копінг-стратегії: а) неадаптивний варіант: „активне уникнення” – у 19,4 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО та 28,6 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) як поведінка, що передбачає уникнення думок про неприємності, пасивність, самотність, ізоляцію, відмову від вирішення проблем; б) відносно адаптивні варіанти копінг-поведінки: „відволікання” – у 19,4 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 50,0 % військовослужбовців-контрактників та 28,6 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), „компенсація” – у 2,8 % осіб (4,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) та „конструктивна активність” – у 5,6 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО та 4,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) як форми поведінки, що характеризується прагненням до тимчасового відходу від вирішення проблем за допомогою занурення в улюблену справу, подорожі, виконання своїх заповітних бажань; в) адаптивні варіанти копінг-поведінки: „альтруїзм” – у 11,1 % осіб (10,0 % військовослужбовців-контрактників та 14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), „звернення” – у 13,9 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 10,0 % військовослужбовців-контрактників та 14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) та „співпраця” – у 11,1 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО та 30,0 % військовослужбовців-контрактників) як форми поведінки особистості, при яких вона набирає співпрацю зі значущими (більш досвідченими) людьми, шукає підтримки у найближчому соціальному оточенні або сама пропонує її близьким у подоланні труднощів. Поведінкову копінг-стратегію „відступ” у досліджуваній групі військовослужбовців не виявлено.

За методикою визначення стресостійкості і соціальної адаптації Холмса і Раге виявлено: високий ступінь опірності стресу у 52,8 % осіб (40,0 % офіцерів-учасників АТО, 30,0 % військовослужбовців-контрактників та 66,7 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), що цим військовослужбовцям притаманний високий рівень стресостійкості, який характеризуються високим ступенем розвитку когнітивно-інтелектуальних якостей: гнучкістю мислення, абстрактністю мислення, вираженою полі незалежністю, здібністю до високої концентрації уваги, продуктивністю оперативної пам'яті і опосередкованого запам'ятовування, вмінням зосередитися, вмінням диференціювати істотне від другорядного, знаходити суттєві зв'язки між явищами. Для стресостійкої особистості характерні такі якості як емоційна стійкість, середній рівень тривожності, агресивності, переважання позитивного емоційного фону настрою, інтернальний локус контролю, перевага ділової спрямованості особистості, помірно-оптимальна поведінкова активність; середній (пороговий) ступінь опірності стресу у 25,0 % осіб (40,0 % офіцерів-учасників АТО, 50,0 % військовослужбовців-контрактників та 9,5 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), що показує, що цим військовослужбовцям притаманний середній рівень стресостійкості, для якого характерними є: дифузія, неоднозначність прояву властивостей, що вивчаються, показники яких знаходяться в межах середніх значень; низький ступінь опірності стресу у 22,2 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 23,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), що показує, що цим військовослужбовцям притаманний низький рівень стресостійкості, що характеризується емоційною нестійкістю, домінуванням негативного емоційного фону настрою, занадто високим або зниженим рівнем особистісної тривожності; високим або зниженим рівнем агресивності; екстернальним локусом суб'єктивного контролю, переважанням значною мірою одного з видів спрямованості особистості над іншими (колективістської, особистісної або ділової); гіпертрофованим або зниженим рівнем поведінкової активності. Для нестресостійкої особистості характерний низький ступінь розвитку когнітивно-інтелектуальних якостей: ригідність мислення, виражена полізалежність, нездатність до високої концентрації уваги, знижена продуктивність оперативної пам'яті і опосередкованого запам'ятовування.

За методикою визначення контролю за дією Ю. Кулі виявлено такі особливості компонентів вольової регуляції військовослужбовців ЗСУ:

- оцінюючи контроль за дією при плануванні, який показує особливості ініціації дії формуванням наміру, у досліджуваній групі у 58,3 % осіб (100,0 % офіцерів-учасників АТО, 50,0 % військовослужбовців-контрактників та 52,4 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) виявлено орієнтацію на дію, а у 41,7 % осіб (50,0 % військовослужбовців-контрактників та 47,6 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) виявлено орієнтацію на стан;

- оцінюючи контроль за дією при реалізації, який активізує підтримку первісного наміру в активному стані до досягнення мети, у досліджуваній групі у 72,2 % осіб (100,0 % офіцерів-учасників АТО, 90,0 % військовослужбовців-контрактників та 57,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) виявлено орієнтацію на дію, а у 27,8 % осіб (10,0 % військовослужбовців-контрактників та 42,9 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) виявлено орієнтацію на стан;

- оцінюючи контроль за дією при невдачах, що показує особливості подолання перешкод, які виникають на шляху реалізації намірів, у досліджуваній групі у 44,4 % осіб (40,0 % офіцерів-учасників АТО, 50,0 % військовослужбовців-контрактників та 42,9 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) виявлено орієнтацію на дію, а у 55,6 % осіб (60,0 % офіцерів-учасників АТО, 50,0 % військовослужбовців-контрактників та 57,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) виявлено орієнтацію на стан.

Необхідно зазначити, що військовослужбовцям, орієнтованим на стан, важко ініціювати намір, вони часто думають про нереалізовані наміри та невдачі, які вже мали місце в їхньому житті, зазвичай їм притаманні неповноцінні наміри. А у військовослужбовців, орієнтованих на дію, як правило, рідко виникають такі думки та емоції, які б могли перешкодити реалізації намірів; у них регуляція свідомості відбувається мимовільно. Отже, у досліджуваній групі військовослужбовців, у якій контроль за дією на стадіях планування та реалізації здійснюється з орієнтацією на стан, вбачається потреба корекції з метою зсуву контролю на цих стадіях до орієнтації на дію, оскільки в умовах бойових дій військовослужбовці повинні орієнтуватися на чіткі інструкції щодо виконання поставлених перед ними завдань, а не на власні стани, в яких вони можуть перебувати в цей час.

За результатами тестування військовослужбовців ЗСУ за методикою оцінки морально-психологічного стану особового складу:

1) виявлено високий ступінь поінформованості про обстановку в регіоні (регіоні ведення воєнних дій) і майбутньому характері дій підрозділу (в/частини) у 11,1 % осіб (20,0 % військовослужбовців-контрактників та 9,5 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), достатній ступінь поінформованості виявлено у 25,0 % осіб (20,0 % військовослужбовців-контрактників та 33,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), недостатній ступінь поінформованості виявлено у 50,0 % осіб (100,0 % офіцерів-учасників АТО, 60,0 % військовослужбовців-контрактників та 33,4 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) та низький ступінь поінформованості виявлено у 13,9 % осіб (23,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби);

2) виявлено високий ступінь впевненості в необхідності перебування в регіоні (регіоні ведення воєнних дій) і майбутньому характері дій підрозділу (в/частини) у 16,1 % осіб (40,0 % військовослужбовців-контрактників та 9,5 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), достатній ступінь впевненості виявлено у 38,9 % осіб (60,0 % офіцерів-учасників АТО, 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 42,9 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), недостатній ступінь впевненості виявлено у 36,1 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 40,0 % військовослужбовців-контрактників та 38,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) та відсутність впевненості виявлено у 8,3 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО та 9,5 % військовослужбовців-солдатів строкової служби);

3) виявлено високий ступінь готовності до виконання бойових завдань у 16,7 % осіб (30,0 % військовослужбовців-контрактників та 14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), достатній ступінь готовності до виконання бойових завдань виявлено у 22,2 % осіб (40,0 % офіцерів-учасників АТО, 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 19,0 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), 36,1 % особам (40,0 % офіцерів-учасників АТО, 30,0 % військовослужбовців-контрактників та 38,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) важко оцінити ступінь готовності до виконання бойових завдань, оскільки підрозділ у зазначеному складі не приймав участь у бойових діях, низький ступінь готовності до виконання бойових завдань виявлено у 19,4 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 19,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) та явно недостатній ступінь готовності до виконання бойових завдань виявлено у 5,6 % осіб (9,5 % військовослужбовців-солдатів строкової служби);

4) виявлено вкрай високий ступінь реального ризику для власного життя у 2,8 % осіб (10,0 % військовослужбовців-контрактників), високий ступінь реального ризику виявлено у 8,3 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 10,0 % військовослужбовців-контрактників та 4,8 % військовослужбовців-

солдатів строкової служби), достатньо високий ступінь реального ризику виявлено у 19,4 % осіб (40,0 % офіцерів-учасників АТО, 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 14,3 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), підвищений ступінь реального ризику виявлено у 13,9 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 20,0 % військовослужбовців-контрактників та 9,5 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) та допустимий у даних умовах ступінь реального ризику виявлено у 55,6 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 40,0 % військовослужбовців-контрактників та 71,4 % військовослужбовців-солдатів строкової служби);

5) виявлено високий ступінь задоволеності тиловим і матеріально-технічним забезпеченням, виходячи з обстановки, що склалася, у 16,7 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 10,0 % військовослужбовців-контрактників та 19,1 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), достатній ступінь задоволеності тиловим і матеріально-технічним забезпеченням виявлено у 19,4 % осіб (20,0 % офіцерів-учасників АТО, 10,0 % військовослужбовців-контрактників та 23,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби), 50,0 % осіб (60,0 % офіцерів-учасників АТО, 50,0 % військовослужбовців-контрактників та 47,6 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) вважають, що ступінь задоволеності тиловим і матеріально-технічним забезпеченням бажано покращити, недостатній ступінь задоволеності тиловим і матеріально-технічним забезпеченням виявлено у 8,3 % осіб (20,0 % військовослужбовців-контрактників та 4,8 % військовослужбовців-солдатів строкової служби) та майже повністю незадоволені тиловим і матеріально-технічним забезпеченням 5,6 % осіб (10,0 % військовослужбовців-контрактників та 4,7 % військовослужбовців-солдатів строкової служби).

За результатами кореляційного аналізу показників психологічної готовності військовослужбовців до виконання поставлених завдань виявлено, що готовність до виконання бойових завдань знаходиться у прямій залежності від ціннісно-сислової організації особистості (0,507 при $p=0,004$), когнітивної копінг-стратегії „дисиміляція” (0,426 при $p=0,017$) та задоволеності тиловим та матеріально-технічним забезпеченням (0,411 при $p=0,024$).

Отже, за результатами проведеного дослідження особливостей психологічної готовності військовослужбовців ЗСУ виявлено достатній її рівень для виконання поставлених завдань. Проте, доречно зазначити про необхідність проведення психологічних заходів у групах військовослужбовців-контрактників та військовослужбовців-солдатів строкової служби, спрямованих на підвищення таких показників вольової організації особистості: рішучості, наполегливості, самоконтролю та самостійності; корекції когнітивних, емоційних та поведінкових копінг-стратегій у бік продуктивних, а також контролю з орієнтацією на дію при невдачах; оволодіння засобами опірності стресовим ситуаціям.

Список використаної літератури:

1. Бабаян Ю. О. Особливості психологічної готовності військовослужбовців до дій в екстремальних умовах [Електронний ресурс] / Ю. О. Бабаян, Л. О. Грішман // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки. – 2014. – Вип. 2.13. – С. 17–21. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdups_2014_2.13_4.pdf.
2. Балашова С. П. Практичний курс військової психології : [навчальний посібник] ; Частина 2 / С. П. Балашова, С. П. Васильєв, Г. Р. Дубровинський. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. – 172 с.
3. Баношенко В. О. Методичні матеріали, призначені для командирів, офіцерів-психологів підрозділів та психологів територіальних центрів комплектування / В. О. Баношенко, Н. І. Копаниця, Е. С. Литвиненко (ред.). – К. : СПЦ ЗСУ, 2009. – 60 с.
4. Молотай В. А. Формування психологічної готовності військовослужбовців внутрішніх військ до діяльності з охорони громадського порядку : дис... канд. психол. наук : 19.00.09 / Молотай Валерій Анатолійович. – Хмельницький : Національна академія Держ. прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького, 2006.– 220 с.
5. Пенькова Н. Є. Наукові підходи до вивчення феномена психологічної готовності фахівців до діяльності в екстремальних умовах / Н. Є. Пенькова // Проблеми екстремальної та кризової психології – № 16. – 2014. – С. 147–156.
6. Самойленко О. О. Форми та методи розвитку психологічної готовності військовослужбовців, мобілізованих у підрозділи Державної прикордонної служби України, до ведення бойових дій / О.О. Самойленко // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : тези VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 10 грудня 2015 року). – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. – 636 с.
7. Blackburn D. Military Individual Readiness : An Overview of the Individual Components of the Adam, Hall, and Thomson Model Adapted to the Canadian Armed Forces / Dave Blackburn // Canadian Military Journal (CMJ) ; vol. 14. – № 2. – р. 36. – Режим доступу : http://www.journal.forces.gc.ca/vol14/no2/page36-eng.asp#_edn12.